

Јелена Јовановић

О МЕЛОДИЈСКОМ ТИПУ ПЕСМЕ ЧУБРО МАРО И ЊЕГОВОЈ ГЕОГРАФСКОЈ РАСПРОСТРАЊЕНОСТИ

Апстракт: Неколико обредних песама из источне и јужне Србије обједињено је заједничким мелодијским типом. Његове особине и географска распрострањеност говоре у прилог тези да је он из предела Косова, Метохије и Прешевске области миграцијама пренет у Црно-речје у источној Србији, задржавши своју обредну функцију и основне музичке карактеристике. С друге стране, песме истог мелодијског типа са промењеном, забавном функцијом и у двогласном извођењу захтевају посебно испитивање.

Кључне речи: миграције, мелодијски тип, обредна традиција, песма уз игру, пролеће, стрижба, свадба, антифонија, монофонија, Црно-речје, Прешево, Бујановац, Косово, Метохија, Призрен.

Питање миграција, односно, метанастазичких кретања у етно-музикологији се обрађује посматрањем одређеног начина музичког изражавања у крајевима које настањују групе становништва истог или различитог порекла. Последице миграционих токова одражавају се на народно певање и свирање тако што услед њих долази, с једне стране, до мешања и прожимања различитих начина музицирања; с друге стране, аутентични музички дијалекти одређених матичних подручја могу остати препознатљиви и у областима у које се становништво иселило. На основу резултата проучавања музичког наслеђа становништва одређеног порекла у различитим крајевима, са извесном сигурношћу се могу пратити путеви кретања истородног или мешања разнородног становништва.¹

Циљ овог рада је, између осталог, да укаже на потребу за трагањем за мелодијским варијантама у српском певачком наслеђу, за њиховим идентификовањем и обједињавањем, каталогизирањем под заједничким мелодијским типовима,² што, поред изузетно важног

¹ Видети о томе детаљније: Драгослав Девић, *Динарско и шойско њевање у Србији и мейтанасијазичка креињања*, Нови звук 19, Београд 2002, 33–38, 41–44.

² Појам мелодијског типа (МТ) у нашој науци је у употреби од времена појављивања књиге Драгослава Девића, *Народна музика Драгачева – облици и*

посла прикупљања и објављивања фолклорне грађе, није ништа мање значајно као задатак за млађе нараштаје наших етномузиколога. У овом огромном послу учињени су већ први кораци, како у систематском установљавању мелодијских типова, тако и у идентификовању законитости обликовања читавих група народних песама.³ Кад је реч о обједињавању резултата ових напора у будућности, као узор ће можда моћи да послужи искуство етномузиколога других земаља, који су објавили резултате рада на проблематици везаној за њихово национално музичко наслеђе.⁴

Циљ овог рада је, такође, да укаже на распрострањеност мелодијског типа који је уврштен међу мелодијске инципите области Црноречје (источна Србија), у *I инципиту* речнику у књизи *Народна музика Црноречја у светлости етногенетских процеса* проф. др Драгослава Девића (видети нотни пример 1).⁵ Инципит је утврђен на основу двеју обредних песама пролећног циклуса из овог краја (видети наше примере 2 и 3). С једне стране, покушаћемо, упоређујући неколико записа песама из различитих крајева, које су углавном очувале изворну, обредну функцију, да укажемо на степен њихове међусобне сличности и различитости.⁶ С друге стране, укратко ћемо указати на постојање још једне породице варијаната које припадају истом типу, али са измењеном – забавном

развој, Београд 1986; у овом раду аутор се ослања на искуство и резултате проучавања руског научника Изалија Земцовског.

³ Видети радове: Димитрије О. Големовић, *Двогласно певање новије сеоске традиције у Србији*, издање аутора, Београд 1981, 10–13, 46, I–IV, примери 1–7; Драгослав Девић *Народна музика Драгачева – облици и развој*; Д. Девић, *Народна музика Црноречја у светлости етногенетских процеса*, Београд 1990; Димитрије О. Големовић, *Народно певање у процесу: од обредне до љубавне лирике*, у: *Етномузиколошки огледи*, Библиотека "XX век", Београд 1997, 23–55; Сања Радиновић, *Макам-принцип у мелодичком обликовању зајлањских јесењих песама*, Музички талас, год. 8, бр. 29, Београд 2001, 34–43.

⁴ Видети, на пример, капитално издање типова мађарских народних песама: László Dobszay, Janka Szendrei, *Catalogue of Hungarian Folksong Types – Arranged According to Styles*, Institute for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest 1992. У Уводу и четири поглавља наведеног дела показано је да рад на разврставању мелодијских типова у мађарској етномузикологији траје безмало један век. При томе задивљује спремност генерација проучавалаца да, поштујући своје претходнике и преузимајући најбоље и најприменљивије до чега су дошли, унапређују сазнања у интересу своје науке и своје нације.

⁵ Драгослав Девић, *Народна музика Црноречја у светлости етногенетских процеса*, 48, инципит број 19.

⁶ Поједине нотне примере нећемо дати у целини, већ само оне њихове фрагменте који представљају тип о коме је реч.

функцијом. Редослед приложених примера направљен је с обзиром на географске области из којих потичу.

Пример бр. 1 – инципит означен бројем 19 у групи напева црноречких пролећних песама:

Као први репрезент овог типа навешћемо напев ускршње обредне песме уз игру, *Чубро Маро*, који је Драгослав Девић забележио од групе девојака из села Сумраковац у Црноречју (пример 2).⁷ Овај напев је, колико је познато, уникатан на том простору, са изузетком једне једине забележене варијанте која такође потиче из Сумраковца; отуда изгледа да се његов "живот" у Црноречју може везати за ово село (пример 3).⁸

Пример бр. 2 – песма *Чубро Маро*, село Сумраковац, Црноречје (први део троделног облика):

♩ = 72

ДВЕ ПЕВАЧИЦЕ

⁷ Драгослав Девић, *Народна музика Црноречја...*, нотни пример бр. 9 и стр. 330.

⁸ Исто, нотни пример бр. 12 и стр. 331.

Песму *Чубро Маро*, према традицији, унисоно су изводиле по две и две девојке, наизменично (антифоно).⁹ Њен напев почиње узлазним покретом од основног тона до кварте, наставља се постепеним спуштањем до основног тона (који је истовремено и иницијалис), узлазним покретом до терце и поступним повратком на основни тон. Метар је троделан. Кад је реч о стиху, заступљен је епски (несиметрични) десетерац. Облик је дводелан – АА, састоји се од антифоно дословно поновљеног описаног дела. Темпо извођења је умерен, а карактер свечан и уздржан.

Напев ове песме је изузетно упечатљив; у антифоном понављању добија пуну (могло би се рећи, магичну) снагу и због своје лепоте и архаичности заслужује да буде уврштен у неку од звучних антологија нашег сеоског певања. Реч је о песми која се и данас може чути на смотрама народног стваралаштва, у извођењу групе старијих жена из Сумраковца.¹⁰

Варијанта ове песме, *Зора, Маро*, такође је обредна, везана за пролећни обичај *рана*.¹¹ Ова варијанта је сложенијег облика него претходно описана: њена форма је ААvAv. Мелодијски тип о коме говоримо заступљен је у основном облику само у првом делу песме.

Пример бр. 3 – песма *Зора, Маро*, село Сумраковац, Црноречје (први део троделног облика):

♩ = 48
Parlando rubato

Зо - - ра, Ма - ро, зо - ра, Ма - - - - ро

Преслушавајући изузетно богату теренску грађу из околине Бујановца, у Прешевској области, грађу коју су седамдесетих година 20. века на терену прикупили др Димитрије Големовић и др Оливера Васић,¹² запазили смо неколико мелодија које по својим

⁹ О начину извођења и намени ове старинске обредне песме писао је још Саватије Грбић у свом делу *Српски народни обичаји из среза бољевачког*, Српска Краљевска академија, Српски етнографски зборник, књ. 14, Обичаји народа српскога, књ. II, Београд 1909, 51–53.

¹⁰ Због своје атрактивности, песма је постала омиљена и код младих урбаних ансамбала који негују аутентично српско сеоско певање; видети аудио-касету певачке групе *Моба – Јејрве се на двор сабирају*, ITMM, Београд 1999, Б/6.

¹¹ Драгослав Девић, *Народна музика Црноречја...*, 27.

¹² Љубазношћу колега, професора Димитрија Големовића и Оливере Васић, копије њихових теренских снимака из овог краја, који се чувају у Фоноархиву

особинама веома подсећају на напев о коме је реч, у толикој мери да можемо сматрати да заједно са њим припадају истом мелодијском типу.¹³ То су: једна *сџирижбајска* (пример 4),¹⁴ неколико *свадбарских* (примери 5–7),¹⁵ једна *службарска* (пример 8)¹⁶ и једна љубавна песма (пример 9)¹⁷. Песме о којима је реч забележене су у селима Левосоје, Богдановац, Боровац и Јабланица.

Поред мелодијске контуре напева, овим варијантама су са напевом из Црноречја заједнички троделни метар, умерени темпо, церемонијални карактер и, делимично, врста стиха – епски десетерац (у примеру 5 он је заступљен у првом стиху, затим га смењује несиметрични осмерац и деветерац, да би се од 7. до 12. стиха поново усталио десетерац).¹⁸ Уз бујановачке записе нема никаквих података о антифоном извођењу. Кад је реч о облику, *сџирижбајска* песма је једноделна, док *свадбарске* песме имају различите форме: пример 5 је троделан, облика АААв; пример 6 је четвороделан, облика ААвАВ, а пример 7 дводелан – ААв, са појавом паузе на почетку другог мелостиха.¹⁹

Пример бр. 4 – *сџирижбајска* песма *Сџирижи, куме, младо кумашинице*, село Левосоје, Прешевска област (једноделни облик):

Факултета музичке уметности, поклоњене су Звучном архиву Музиколошког института САНУ.

¹³ Реч је о песмама чији су нотни записи објављени у зборнику: Димитрије Големовић, Оливера Васић, *Народне њесме и иџре из околине Бујановца*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања, књ. 21, Београд 1980, примери 40, 49, 49а–с, 58, 75, 90.

¹⁴ Исто, пример 40.

¹⁵ Исто, примери 49, 58, 49а.

¹⁶ Исто, пример 75.

¹⁷ Исто, пример 90.

¹⁸ Примена истог напева на стихове различите врсте појава је која је запажена и у другим нашим крајевима, у песмама које прате обреде и обичаје. Видети: Свјетко Рићман, *Katarina Lukić, narodni pjevač iz Bešenova*, Bilten za proučavanje folkloru u Sarajevu, NS, 34 [б.г.], 85–86; Susanne Ziegler, *The Relation Text-Melody in Ritual Folksongs of Western Macedonia*, Македонски фолклор 29–30, XV, Скопје 1982, 160–161; Сања Радиновић, *Макам-џриниш и мелодийском обликовању...*, 41; Јелена Јовановић, *Сџаринске свадбене њесме и обичаји у Горњој Јасеници – свайшовски џлас и њеџови облици*, Музиколошки институт САНУ, Београд 2002, 83, 96 и други радови.

¹⁹ Реч је о, како би је др Димитрије Големовић назвао, "рефренској паузи" (према: Димитрије О. Големовић, *Рефрен у народном њевању од обреда до забаве*, Реноме – Бијељина, Академија умјетности – Бања Лука, Београд 2000, 35, 62–64).

♩ = 108

Стри - жи, ку - ме, мла - до

ку - - - ма - - - - шин - че.

Пример бр. 5 – свадбарска песма: *Огрејала сјајна месечина*, село Левосоје, Прешевска област (први део четвороделног облика):

♩ = 98

О - - гре - - - ја - ла сјај - на

ме - - - се - - - - - чи - - - - - на

Пример бр. 6: свадбарска песма, кад се кийи снашка: *Ој, девојко, убава девојко*, село Богдановац, Прешевска област (први део троделног облика):

♩ = 113

Ој, де - - - вој-ко, у - ба - - - ва де - - - вој - ко...

Пример бр. 7: свадбарска песма, кад се брије младожења, *Бричи ми се, млади младожења*, село Левосоје, Прешевска област (први део дводелног облика):

♩ = 100

Бри - чи ми се, мла - ди

мла - до - - - - - же - ња, бри - чи...

Осим у наведеним елементима, ова четири примера из Прешевске области разликују се од напева из Црноречја у иницијалној формули: док у прва два примера напев започиње тоном који представља тонални центар, напеви примера 4 и 5 започињу кратким силазним покретом са терце до основног тона. Такође, мелодијски врхунац у примерима 4, 6 и 7 досегнут је разложеним трозвуком (дурским квинтакордом).

Нотни записи *службарске* и љубавне песме (примери 8 и 9)²⁰ имају, као и пример 7, дводелан облик, са паузом на почетку другог мелостиха. Оно што их чини различитим од претходно описаних примера јесте ритам 7/8 и врста стиха – симетричан осмерац са дводелним упевним рефреном²¹. Ова два примера, уз примере 6 и 7, доносе и нову разлику у иницијалној формули – започињу хипотоником.

Пример бр. 8 – *службарска* песма *Димитрије вино њије*, село Јабланица, Прешевска област (први део дводелног облика):

♩ = 280

Ди - ми - - три - је ви - но пи - је, ца-нам, Ди-ми...

Пример бр. 9 – љубавна песма *Жали, Заре, да жалимо*, село Јабланица, Прешевска област (први део дводелног облика):

♩ = 280

Жа - ли, За - ре, да жа-ли - мо, ца-нам, жа-ли...

У даљем трагању за варијантама у оквиру овог мелодијског типа, зауставили смо се на групи свадбених песама из Призрена, које је записао Миодраг Васиљевић (пример 10).²²

²⁰ Димитрије Големовић, Оливера Васић, *Народне њесме и иџре у околини Бујановиа*, примери 75, 90.

²¹ Димитрије О. Големовић, *Рефрен у народном њевању...*, 34, 41, 61–69, 82, 86.

²² Преузето из: Миодраг А. Васиљевић, *Јуџословенски музички фолклор I – Песме које се њевају на Космеџу*, Просвета, Београд 1950, нотни пример бр. 274; видети и примере 263 и 303. Видети и: Драгослав Девић, *Анџологија срџских и црноџорских народних њесама*, Карић фондација, Београд 2001, песма бр. 5а на CD-у.

Пример бр. 10 – свадбена песма, ујутру на дан свадбе, *Ђуљ Ђуљчија њог ђуља засијала*, Призрен, Метохија (први део троделног облика):

Песме из ове групе сложеније су по облику: троделне, облика АВВv. Напев о коме је у овом раду реч препознајемо у делу А. Мелодијска контура првог дела облика, умерени темпо, свечани карактер и десетерачки стих заједнички су варијантама из Призрена и претходно описаним песмама. Варијанте из Призрена разликују се од претходно описаних по сложенијем облику и по дводелном метру. Иницијална формула приближава их свадбеним песмама из околине Бујановца, примерима 4 и 5.

Постоји основана претпоставка да се овај мелодијски тип налази и у певачкој традицији Македоније. О томе, на жалост, за сада немамо ближих података.

Оно што је заједничко већини ових песама (изузев онима које су по тематици љубавне и које у грађи коју обрађујемо чине значајно мањи део) јесте њихова чврста повезаност са обредом: ускршњом игром, стријбом и различитим сегментима свадбеног обреда. Стога сматрамо сасвим оправданом претпоставку да је овај мелодијски тип представник музичке компоненте веома старе обредне праксе у јужним српским областима. Томе у прилог говори чињеница да се на овај напев релативно често наилази у Метохији и Прешевској области, и то примењен у различитим мелопоетским облицима. На основу тога претпостављамо да постоји континуитет у његовој живој употреби на том простору. Варијанте из источне Србије су, као што смо видели, малобројне и срећу се, колико је до сада познато, само у једном црноречком селу.

Ако пођемо од претпоставке да су најрудиментарнији дводелни вокални облици типа АА1 у српској певачкој традицији настали од некадашњег антифоног понављања дела А²³, могуће је да у том погледу варијанта из Црноречја, песма *Љубро Маро*, одражава највећу архаичност, а да примери из околине Бујановца и из Призрена, као и сумраковачка варијанта *Зора, Маро*, представљају млађе,

²³ Према: Dimitrije O. Golemović, *Dvodelnost u srpskom narodnom pevanju zasnovana na doslovnom ponavljanju*, Rad XXXVII. kongresa SUFJ, Plitvička jezera 1990, Zagreb 1990, 446–449.

сложеније форме. Такође, може се посебно говорити о врсти орнаментације, па и о стилу извођења као о битним обележјима ове три групе варијаната из три различита краја. Поред наведених сличности, ове мелодије обједињује још једна њихова важна карактеристика, а то је групно, једногласно – монофоно извођење. Такав начин групног певања одликује српску музичку традицију Косова и Метохије, односно, становништва које води порекло из ових области.²⁴

На основу наведених података показује се да је овај мелодијски тип (био) распрострањен у Призрену, околини Бујановца и у Црноречју – дакле, крајевима који су међусобно повезани истороним становништвом: становници Косова, Метохије, Прешевске области и Врањског Поморавља исељавали су се током дуготрајних метанастазичких кретања према северу и насељавали, између осталог, и села у области Црноречја.

Поставља се питање да ли се констатована међусобна сродност напева са југа Србије и из Црноречја може објаснити чињеницом да овај мелодијски тип негује становништво истог (заједничког) порекла, односно да ли је тај напев у Црноречје могао доспети дуготрајним миграцијама становништва са југа према северу? Верујемо да се на ово питање може одговорити потврдно: данашње становништво Црноречја једним делом, укључујући и село Сумраковац, води порекло са Косова и Метохије. Насељено је поглавито приливом једне од наших најстаријих метанастазичких струја, оне коју је Јован Цвијић назвао *косовско–метохијском сџрујом*.²⁵ Током сеоба према северу ова струја се у Моравској долини спајала са *вардарско–моравском* или *јужном сџрујом*, коју су чинили становници Вардарског слива.²⁶ На тај начин је долазило до мешања становништва различитог порекла, који су се затим исељавали даље на север и насељавали области у северној Србији, прелазећи и Саву и Дунав.

О насељавању Црноречја Јован Цвијић пише: "У Источној Србији, на Северу од Ртња, у сливовима Црне Реке, главног Тимока, Пека и Млаве има врло мало старинаца, потомака средњовековног тимочко–браничевског становништва. И колико их има, махом су се у турско доба сељакали из слива једне у слив друге реке или су прелазили Дунав и опет се враћали (...). Било је једно

²⁴ Видети о томе: Драгослав Девић, *Динарско и шойско ђевање у Србији...*, 38.

²⁵ Јован Цвијић, *Балканско ђолуосџрво и јужнословенске земље*, Београд 1966, 132–133; Драгослав Девић, *Народна музика Црноречја...*, 20.

²⁶ Јован Цвијић, *Наведено дело*, 133.

доба, изгледа нарочито друга половина XVII века, када су ови крајеви били скоро опустели, и данашње становништво је у огромној већини досељено крајем XVII и у XVIII веку, и доцније. То је тако знатан прекид био да ново становништво једва што зна о старијем, (...). Старо је становништво било српско, јер је сва старија номенклатура српска и у крајевима где сада Власи преовлађују. У готово опустеле котлине северно од Ртња најпре су дошли Косовци и насељавали се где су хтели".²⁷ Даље, Маринко Станојевић у свом делу наводи да се неколико села, међу којима и Сумраковац, називају *Косовцима* или *Косовљанима*. Припадницима косовско-метохијске струје недвосмислено се сматрају становници села Звездан, Сумраковац и Доња Бела Река. "Али одакле је које село баш досељено, данашње становништво тешко се сећа."²⁸ Занимљиво је да део становника Црноречја чине и припадници моравско-вардарске струје, који захватају "поглавито јужни и југозападни део Црне Реке."²⁹

Околина града Бујановца, одакле потиче један део грађе о којој је овде реч, припада, према Јовану Хаџи-Васиљевићу, Прешевској области, делу шире Прешевско-кумановске области.³⁰ Крајеви Морава и Моравица, у долини истоимених река (које чине саставни део Прешевске области), "чине средину између Врањског Поморавља и Кумановске удољине"; тим двома мањим географским целинама (и Кумановском удољином) везане су "права Моравска и Вардарска долина".³¹ Сам град Бујановац представља "једно од споредних средишта" Врањског Поморавља.³² Цвијић је "овај део централне области Балканског полуострва означио као метанастазијско подручје, на коме се од турске најезде кретало становништво са југа ка северу Вардарско-моравском долином."³³

²⁷ Исто, 178.

²⁸ Маринко Станојевић, *Порекло становништва*, Зборник прилога за познавање Тимочке Крајине, књ. IV, штампарија М. Деспотовића, Зајечар 1937, 58–59.

²⁹ Исто, 63.

³⁰ Јован Хаџи-Васиљевић, *Јужна Сџара Србија*, Књига Друга, *Прешевска Обласћ*, Нова штампарија Давидовић, Београд 1913, 1.

³¹ Исто, 3.

³² Димитрије Големовић, Оливера Васић, *Народне њесме и иџре из околине Бујановца*, 9.

³³ Видосава Николић-Стојанчевић, *Врањско Поморавље. Етнолошка истраживања*, Српски етнографски зборник САНУ, књ. LXXXVI, Живот и обичаји народни, књ. 36, Београд 1974, 173.

Насеља ове области данас се налазе на истим или готово истим местима као и у средњем веку. Нека су села померила свој положај услед турског и арбанашког насиља, а нека су се, због честих пролазака војних формација, померила с пута. Сеобе из ове области текле су још од времена размирица између кућа Хребелјановића и Дејановића, чије су границе поседа пролазиле кроз овај крај. Исељавања су појачана у време турске владавине. Правац исељавања је био – према северу. Исељенички талас покренут крајем 17. века, Велика сеоба под вођством Арсенија Трећег Чрнојевића, повукао је са собом и велики део становништва овог краја. Крајем 18. и у првој половини 19. века маса српског становништва ове области прешла је у Врање. Најјаче кретање Срба из Прешевске области на север у 19. веку изазвали су Српско-турски ратови 1876. и 1877–1878. године. Тада се из овог краја иселила осмина становништва, а сеоба је захватила скоро целу област. Исељеници су одлазили у Србију, Врањски и Топлички округ. Уз то, током векова је трајало стално, тихо померање Срба услед турског угњетавања, тешког феудалног система, услед арбанашких буна у првој половини 19. века и услед сталне опасности пред Арбанасима.³⁴

Из ових података видимо да су се становници Прешевске области током векова исељавали према северу. Хаџи-Васиљевић чак наводи имена места у Војводини која су идентична именима насеља у Прешевској области, што говори у прилог претпоставци да су насељена некадашњим житељима југа Србије.³⁵ Можемо такође претпоставити да се део исељеника, припојен косовско-метохијској и вардарско-моравској струји, настанио и у источној Србији, па, између осталог, и у Црноречју. (Да ли је уместо запитати се на овом месту да ли постоји икаква веза између имена села Звездан у Црноречју, настањеног припадницима косовске струје, и имена истоимене цркве близу села Биљача у горњем току реке Моравице?)

Да бисмо на ваљан начин објаснили порекло сличности мелодија из Црноречја, околине Бујановца и Призрена, веома је важно да укажемо и на везу становништва две поменуте области на југу Србије. Усељавања у крај око Бујановца текла су, према Хаџи-Васиљевићу, из неколико правца: са југа и истока, али и, што је за наш рад занимљиво и важно, из "широке зоне" са *zajaga*, односно, са Косова и Метохије. Забележено је да су крај око Мораве и Моравице, одакле се у Великој сеоби (крајем 17. века) иселило

³⁴ Јован Хаџи-Васиљевић, Наведено дело, 127, 130, 131, 132–135.

³⁵ Исто, 129.

највише житеља и који је тада био скоро опустео, убрзо населили Арбанаси и Срби "из косовских предела". Хаџи-Васиљевић пише да Срби у арбанашким или мешовитим селима воде порекло "из *зайагнијих* крајева" (подв. Ј. Х.-В.) и да их је већина овамо дошла после Велике сеобе.³⁶ Стога је сасвим вероватно да постоји и "музичка веза" између косовско-метохијске традиције и традиције Прешевске области, оличена, између осталог, у обредној мелодији сачуваној у свадбеном обреду два краја.

На основу приложених података можемо претпоставити да напев који данас налазимо у песми *Чубро Маро* у Црноречју вероватно потиче из јужнијих крајева Србије – са Косова и Метохије (а можда и са простора данашње Македоније). У Црноречју је упамћена његова обредна функција, док је у јужним крајевима Србије она делом до данас задржана, а делом је преиначена у забавну. Обредни карактер напева је (до недавних трагичних догађаја) био сачуван и у Призрену. Могуће је да је овај мелодијски тип доспео у Црноречје миграционим струјама из матичних области са југа Србије, као значајан, а преживели елемент тамошње српске обредне праксе.

Кад је реч о варијантама које срећемо у оквиру овог мелодијског типа, напев песме *Чубро Маро* из Црноречја, по својој сведености и једноставности, можда представља његов најархаичнији облик. У Прешевској, матичној области, доживео је свој даљи развој у погледу форме и орнаментике. Призренске варијанте напева, па и друга црноречка варијанта, показују значајан стилски помак. Та чињеница може говорити у прилог претпоставци о великој старости ове мелодије и о дугом временском периоду током кога је био у живој употреби – живој извођачкој пракси. Током тог времена овај напев је, кад је реч о Призрену, у формалном и извођачко – стилском погледу "избрушен" под утицајем префињенијег укуса градске средине. У исто време, једногласно, унисоно групно извођење свих ових песама може, са своје стране, да потврди претпоставку о заједничком пореклу напева: наиме, у монофоном извођењу може се препознати и пратити задржани архаични стил овог јужњачког, косовско-метохијског обредног напева. Тај стил ни у дугом временском раздобљу, ни на географским подручјима где се данас може препознати није напуштен као аутентични начин извођења старих косовских обредних песама.

Пред сам крај рада, укратко ћемо указати на још један правац истраживања којим би, чини нам се, вредело кренути у будућим трагањима за породицама варијаната. Реч је о варијантама нашег примера 3 из Црноречја, песме *Зора, Маро*. Наиме, овај напев је до-

³⁶ Исто, 130.

живео надградњу која се стилски надовезује на креирање мелодија у традицији песама *на бас*. Што је посебно занимљиво, може се уочити висок степен сличности напева песме *Зора, Маро*, па и њених варијаната забележених у другим крајевима Србије³⁷, са напевом познате песме *Ој, Мораво, моје село равно* (пример 11),³⁸ и низом њених варијаната (на пример, песмом *Јова Ружу кроз свиралу зове* и другим).

Пример бр. 11: *Ој, Мораво, моје село равно* (из Србије; први део троделног облика):

На основу тога можемо сматрати да и *Ој, Мораво* припада истој породици напева – истом мелодијском типу, али са придодатим пратећим гласом, дакле, са формираном физиономијом песме *на бас*. Ове песме имају забавну функцију и, колико је познато, не постоји сећање на њихову припадност обреду у прошлости. Подаци о распрострањености песама *Ој, Мораво* или *Зора, Маро* отвориће нова питања, на која за сада, у оквирима овог текста, немамо понуђене одговоре.

Даљим трагањем за овим мелодијским типом дошли бисмо до чврстог сазнања о његовој заступљености или незаступљености у другим крајевима. Прикупљене варијанте из различитих области представљале би солидну основу за даљи рад – детаљну анализу свих елемената њихове међусобне сличности и различитости. На тај начин могао би се утврдити правилан редослед варијаната унутар овог мелодијског типа. У томе би од велике користи био и увид у историјат дотичних географских области и путање кретања становништва.

³⁷ Видети: Љубинко Миљковић, *Музичка традиција Србије III – Доња Јасеница*, Смедеревска Паланка 1986, нотни пример 217.

³⁸ Пример је преузет из књиге: Драгослав Девић, *Анџологија српских и црногорских народних песама*, нотни пример 166.

Јелена Јовановић

ABOUT THE MELODIC TYPE OF THE SONG *ČUBRO MARO*
AND ABOUT ITS GEOGRAPHICAL DIFFUSION

(Summary)

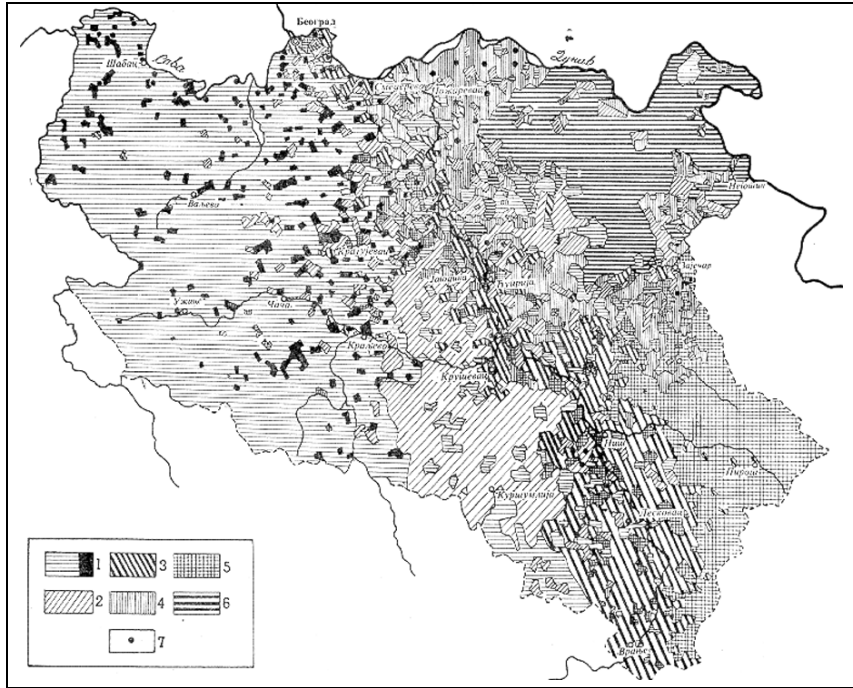
The paper considers a melodic type which has been recognized in three regions in Serbia: as a melodic pattern for two spring songs in the region of Crnorečje (Eastern Serbia); in a *strižbajska*, a *službarska* and in several wedding songs in the region of Preševo and Bujanovac (Southern Serbia); and in the old town of Prizren (Metohija region) where the same melodic type has been recorded as the first part of numerous wedding songs. These groups of variants are similar in the course of the melody, in their ritual function, monophony and ceremonial character. They differ on the level of form, meter, ornamentation and, partly, of metric organization (number of syllables) of the verse.

The similarity of these melodies might be explained by the metanastic streams from the southern areas to the north. Migrations were permanent throughout the time of Turkish occupation (from the 15th century onwards). One of the oldest streams, which also led to the region of Crnorečje, had been formed in the regions of Kosovo and Metohija. The inhabitants from this region migrated both to the North – to different parts of North and East Serbia – and to the East – to the region of Preševo and Bujanovac. Also, the region of Preševo, together with two smaller river valleys (South Morava and Moravica), is considered to be a middle region between the two big river valleys of Morava and Vardar, significant as directions of migrations towards the North.

It may be concluded that this melodic type was brought to the North by migrations as an important and still vital element of the old Southern Serbian ritual tradition.

On the other hand, there is another group of variants within this melodic type, diffused in other parts of Serbia, with the function of entertainment and in the physiognomy of the songs *na bas* – of newer rural Serbian vocal style. The trace of these variants should be investigated in the future.

UDK : 784.4 (497.11) : 398.8 (497.11–11/–12)

ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВА СЕВЕРНЕ СРБИЈЕ

1. Динарски досељеници са старинцима; 2. Са Косова, Метохије и призренске области; 3. Из јужно-моравских и вардарских области;

4. Тимочко-браничевско становништво; 5. Шопско или торлачко становништво; 6. Влашки досељеници; 7. Српско становништво из области преко Саве и Дунава

(Карта је преузета из: Јован Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Београд 1966, 177.)